

Dominik Tatarka: Texty

Dňa 7. mája 2013 sa konala v priestoroch Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave medzinárodná vedecká konferencia *Dominik Tatarka: Texty*, ktorú organizovali Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave a Ústav slovenskej literatúry SAV v Bratislave. Podľa vyjadrenia organizátorov bolo toto vedecké podujatie venované viacerým podobám textov Dominika Tatarku v literárnom, umeleckom, intermediálnom a kultúrnom kontexte, no vymedzenie jednotlivých okruhov problémov bolo iba orientačné a otvorené. Zúčastnili sa na ňom pracovníci vedeckých a akademických pracovísk zo Slovenska, Poľska a Nemecka.

Konferenciu otvorili René Bílik (Trnava – Bratislava) za Pedagogickú fakultu Trnavskej univerzity a Peter Zajac (Bratislava) ako zodpovedný riešiteľ projektu APVV Dejiny slovenskej literatúry po r. 1945, ktorý následne predniesol svoj príspevok *Tatarkove štyri koncepty kultúry*. Upozornil v ňom na autorove kultúrne koncepty rozličnej proveniencie, charakterizujúce fragmentárnosť jeho tvorby. Tatarkove formulácie o kultúre odhalil na pozadí rozličných žánrov a rozmanitých textov (recenzie, reportáže, traktáty, úvahy, cestopisy, novinové rozhovory, osvetové inštrukcie), resp. v jeho korešpondencii. Na záver konštatoval, že autorove úvahy o kultúre sú skôr imaginatívne ako striktne systémové. Juraj Mojžiš (Bratislava) vo svojom referáte *Bože, koľko je v nás poddanstva. O (ne)prirodzenej potrebe uctievania* predstavil Dominika Tatarku v priesečníku rôznych podôb umenia. Zameral sa predovšetkým na vzťah literatúry k filmu a výtvarnému umeniu. V tejto súvislosti vníma filmové spracovanie *Panny zázračnice* za akýsi uzol autorovho celkom prirodzeného pohybu medzi podobami umenia a predovšetkým pokusom vrátiť sa k modernému umeniu. Podobné kontexty naznačil Mojžiš aj v prípade výtvarnej scény. René Bílik (Trnava – Bratislava) sa v príspevku *Polemické a programové texty D. Tatarku* venoval napríklad otázke „reality“ v literárnom texte a dobovým snahám o revitalizáciu realizmu v slovenskej literatúre. Túto tému analyzoval v kontexte Tatarkových reflexií, ktoré charakterizuje zameranosť na autonómnosť umenia a prítomná ozvena avantgardného gesta. V tejto súvislosti si všíma konfrontácie medzi Tatarkom a J. Felixom, ďalej poukazuje na jeho epický program, charakterizovaný spojením výrazu a významu, odkrýva autorov príklon k ruskému formalizmu a neskôr štrukturalizmu, no zároveň kladie otázku, smerujúcu k ideologickej podstate Tatarkovej tvorby v päťdesiatych rokoch 20. storočia. Referát Valéra Mikulu (Bratislava) *Sakralizácia skutočnosti v Tatarkových textoch* sa zaoberal umeleckými rámcami autorovho diela (prvé diela a koniec tvorby). Načrtoval viaceré typy literárneho hrdinu: mladý nihilista, starý pustovník, mladý tulák a starý hedonik, ktoré od začiatku konfrontuje s autorovou platformou vnímania existenciálnych problémov jednotlivca. Mikula ďalej definuje tézu „Svätého ticha“, ktorú vníma ako princíp Tatarkovej restrospektívy (Váh, more, Tichý oceán), resp. reflektuje autorove sakralizačné postupy (napodobňovanie archetypov). Za jeho obľúbené považuje imagináciu ako programový znak ars poetiky, ktorá má v tomto prípade selektívnu povahu. Otázku vzťahu medzi autorom a existencializmom transponuje do registrovania skutočnosti (skutočné, čo sa vzťahuje k nemu samému), v tomto prípade potvrdzujúcej sebastrednosť autorského gesta. Tibor Pichler (Bratislava) v príspevku *Dominik Tatar-*

ka čítaný politicky poukázal na politickú rezonanciu jeho diel (napr. *Démon súhlasu*, *Navrávačky*). Aj v tomto prípade poukázal na viacnásobne hromadené identity (rodisko, priestor, činnosť), upozornil na konštrukt identity karpatského pastiera, ktorý považuje za predispozíciu k identite disidenta (nezávislosť, sloboda), v oboch prípadoch vykazuje znaky osobnej mobility. Autor na záver načrtol prítomný moment funkcionalizácie ľudskej existencie v socializme.

Anna Kobylińska (Varšava) si vo svojom filozoficky zafarbenom referáte *Túžba po androgyne. Ontologické dimenzie tvorby Dominika Tatarku* všímala modifikácie mýtu splynutia muža a ženy v próze *Panna zázračnica*, ktorú poníma ako exhibicionistické dielo. Analyzovala metamorfózu ústredného hrdinu Tristana, vnímaného v širšom kultúrnom kontexte najmä v spojitosti s menom Izolda. Príspevok Zornice Kazalárskej (Berlín) „*Naj*“, „*příliš*“, „*stále to isté*“: *Dominik Tatarka a poetika excesivity (Písачky / Koláž)* otvoril tému latentnej performatívnosti a rozkoše z písania. Autorka sa zamerala na autorov nenormatívny jazyk, na slovné hračky, poukázala na excesívne opakovania textov, na pomer ich kvality a kvantity. Princíp opakovania chápe ako kontrapunkt k definitívnosti a vysloviteľnosti. Marcel Forgáč (Prešov) sa v referáte *Špecifická Tatarkovej existenciálnej rétoriky* dotkol vzťahu medzi filozofickými tézami a Tatarkovou literárnou tvorbou. Spojitosti nachádza predovšetkým v jednotlivostiach (existenciálna rétorika). Autor však podľa neho postupuje opačne, ako to vidíme v tézach Sartra a Camusa, ktorým chýba moment autentického spolubytia. V Tatarkovom prípade rezonuje bytostná potreba niekoho iného ako ozvena existenciálne uchopeného humanizmu. Marta Součková (Prešov) si v príspevku *Podoby postavy v Tatarkových prózach zo 40. rokov* všímala širší diapazón próz, v ktorých poukázala na viaceré motívy: pohyb medzi snom a skutočnosťou, na podľa nej ústredný motív hľadania človeka, problém straty intimity, utajenej homosexuality a exponovanej telesnej lásky. V tejto súvislosti uvažovala o vzťahu Tatarkovej tvorby k širšiemu kontextu slovenskej literatúry. Referát Zory Pruškovej (Bratislava) *Tatarkov prozaický ornamentalizmus* sa sústredil na prózu *Prítene kreslá*. Autorka v ňom konštatuje rozmer imaginatívno-intelektuálneho realizmu a zároveň parodické a ironické postupy. Dielo vníma ako štylizovanú autobiografiu a zároveň romaneskný román. V širšom kontexte charakterizuje analyzovanú prózu ako performatívne nastavenú naráciu (modelovaný a moderovaný text), resp. ako autorov dobový pokus o populárny text, v ktorom je tesná súvislosť medzi osobou autora a dobou, čo evokuje otázku, či je Dominik Tatarka dobový autor.

Fedor Matejov (Bratislava) v príspevku *D. Tatarka: Stavíme ti máje (Text medzi ideológiou a umením)* poukázal na tému úlohy autora v rokoch 1946 až 1956. V intenciách na prvý pohľad nekomplikovaného a ideologicky zdanlivo jednoznačného textu (v centre je detský hrdina) reflektoval viaceré motívy: glosovanie udalostí po vojne (procesy, atď.), motívy rozprávky, baladickéj viny (odkaz na romantickú baladu), erotiky a ilegality, motív májovej ikonografie a kolektivity (symbolický význam elektrifikácie Slovenska). Zároveň odhalil prítomnosť intímnejšieho autorského gesta. Podľa autora príspevku sa dá text vnímať ako synekdocha kaleidoskopu doby. Joanna Goszczyńska (Varšava) v referáte *Tatarkov Démon súhlasu* definovala tento text ako hybridný politický pamflet s prvkami autobiografickej prózy, v ktorej sa spája individuálna skúsenosť s veľkou históriou. Jej antihrdina je outsider (nihilista, moralista, sklamaný idealista). V próze rezonuje motív beznádejného postavenia, celý text podľa jej vyjadrenia osciluje medzi doslovnosťou a metaforickosťou,

nevyhýba sa ani odkazom na biblickú symboliku. Jelena Paštéková (Bratislava) sa v referáte *Dobří predkovia a Démoni* venovala textom z päťdesiatych rokov 20. storočia, napríklad reportáži *Človek na cestách* (1957). Odhaľovala moment oživovania kultúrnej pamäti, okrem intenzifikácie cestovnej správy poukázala aj na dobovú situáciu v spisovateľskej obci (vylúčenia v päťdesiatych rokoch). Podľa nej hľadá Tatarica v týchto prózach pomer medzi vecnosťou a imagináciou. V príspevku autorka tiež naznačila konzekvencie voči jeho osobe, resp. načrtla tému vtedajšieho tlačového dozoru. Pavel Matejovič (Trnava – Bratislava) sa v záverečnom referáte celého vedeckého podujatia *Tatarica a Mináč v kontexte premiérov dobovej poetiky* zamerail na optiku normalizácie, ovplyvňujúcej vzťah medzi Dominikom Tatarikom a Vladimírom Mináčom. Autor hľadal niektoré ich spoločné črty, všimol si predovšetkým mieru imaginatívnosti, politickosti, vecnosti, demaskoval vzťah ku kresťanskému socializmu, resp. k otázkam národným, atď. V príspevku sa nevyhol ani komentárom o praktikách vtedajšej moci (kult osobnosti).

Na záver môžeme konštatovať, že konferencia ponúkla rozličné pohľady na texty Dominika Tatariku. V konfrontácii s ambíciami organizátorov sa v prvom okruhu problémov odhalila lektúra viacerých variantov a vydání tých istých textov a problém Tatarikovej potreby autorských inovácií a revízií ako napätia medzi opakovaním a zmenou s rozlíšením vnútorných autorských a ideologických dôvodov textologických zmien. Sem patrí aj otázka Tatarikových palimpsestových textov, parodických a travestijných. Do tohto okruhu problémov spadajú aj reinkarnácie a rekontextualizácie textov ako existenciálnych imaginatívov a rozličných podôb ich autobiografickej poetiky, ontologického statusu a osobitne žánrového charakteru. Ďalší okruh problémov predstavil reinterpretáciu Tatarikových textov o výtvarnom umení. Z hľadiska súdobého kontextu výtvarného umenia šesťdesiatych rokov možno nastoliť otázku Tatarikového odmietnutia abstraktného umenia a obchádzania performatívnej kultúry konca šesťdesiatych rokov. Podujatie zároveň reflektovalo Tatarikove koncepcie kultúry, v ktorých možno rozlíšiť simultánne kríženie dvoch rozmerov, chápania kultúry v širokom zmysle slova ako rozličných foriem mýtu a ako systému spoločenských hodnôt a inštitúcií, ale aj sukcesívne rozlíšenie jednotlivých fáz Tatarikových konceptov kultúry. Do tohto okruhu spadá aj otázka autorovej podvojnosti ako mýtotvorcu a mýtoborcu. Konferencia zároveň ponúkla príležitosť uvažovať aj o Tatarikovej úlohe v dobových kultúrno-spoločenských kontextoch a sporoch. Sem patrí otázka jeho postoja v rámci felixovskej polemiky o „anjelských zemiach“, o peripetie vzťahov medzi Mináčom a Tatarikom, o otázku formulovania štátu ako spoločenstva slobodných občanov až po zásadné odmietnutie komunisticky znormalizovanej spoločnosti. Aj vďaka týmto široko realizovaným okruhom tém sa potvrdili ambície organizátorov vytvoriť platformu kritického uvažovania a reflektovania tvorby Dominika Tatariku.

Karol Csiba

Mgr. Karol Csiba, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: csiba0@gmail.com